

ОБРАЗ ІДЕАЛЬНОГО УЧНЯ В АСПЕКТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОПІЗНАННЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Постановка проблеми. Професійне становлення майбутнього вчителя відбувається у вищому педагогічному навчальному закладі, коли в нього формується ставлення до себе, до дітей, до професії вчителя. Успішність професійного становлення студентів залежить від того, який сенс має для них професія вчителя, яким чином розкриваються й реалізуються їх потенційні сили в навчально-виховному процесі. Якщо майбутні вчителі активно й систематично займаються професійним самопізнанням, тобто пізнають себе як суб'єкта майбутньої педагогічної діяльності, це сприяє їх акмеологічному зростанню, набуттю педагогічного професіоналізму. Пізнаючи власні потенційні можливості, учитель має уявляти образ вихованця. Майбутній вихованець уявляється тією людиною, яка здатна усвідомлювати і сприймати пріоритет інтересів людини, орієнтуватися на загальнолюдські цінності, творчо трансформувати суспільний ідеал в особистісний.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У педагогічній науці вивчається проблема „Я-образу” педагога (Г.Акопов, Б.Ананьєв, В.Давидова, І.Елліс, Ф.Зіятдінова, І.Зубкова, Є.Климова, В.Козієв, Г.Костюк, Г.Метельський, А.Реан, В.Саврасов, А.Щербаков, Б.Федоришин) [3]. Ідеал національного виховання розкритий у працях українського педагога Г.Ващенко (Виховний ідеал, Виховна роль мистецтва, Тіловиховання як засіб виховання волі й характеру). В основу свого розуміння ідеалу автор поклав загальнолюдські і національні вартості, що є духовним надбанням народу [1]. Основні орієнтири виховання учнів 1-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів України, що допомагають схарактеризувати образ майбутнього учня, наведені в програмі, розробленої Інститутом проблем виховання НАПН України (керівник проекту та автор концептуальних засад доктор психологічних наук І.Д.Бех) [4]. На нашу думку, актуальності чинності у вихованні молоді набуває прогнозування *образу людини майбутнього*, але ще недостатньо актуалізується ця думка в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема майбутніх учителів.

Формулювання цілей статті. Мета статті – проаналізувати уявлення майбутніх учителів про ідеального учня та про вимоги до вчителя в аспекті професійного самопізнання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У межах проведення міжвузівських досліджень (ХНПУ імені Г.С.Сковороди і МДПУ імені Б.Хмельницького) нами було організоване написання твору на тему: „Яким я уявляю ідеал майбутнього учня” студентами факультетів хіміко-біологічного, математики та інформатики, природничо-географічного (121 особа).

У творах студентів ідеал майбутнього учня здебільшого ототожнюється з терміном „*справжня людина*”, ознаками якого слугують позитивні особистісні

риси школярів. У характеристиці ідеального учня майбутні вчителі визначають такі якості особистості, як:

- *гуманність* (ідеальний учень – найдобріший, найлюдяніший у світі, „для мене це дитина з добрим серцем, яка не зважаючи на якісь пустощі, залишається людиною”, учень має навчитися не принижувати інших: „хороша людина не стане принижувати іншу і завжди буде з повагою ставитися до цінностей кожної людини”, „щоб не відчувати почуття сорому, ідеальний учень повинен володіти навичками спілкування і висловлювання, не принижуючи інших”, „він має навчитися опонувати, не принижуючи гідність іншої людини”);

- *самостійність* (дитина повинна мислити, знаходити рішення, самостійно адаптуватися до ситуацій, які виникають);

- *вдячність* (учень повинен поважати вчителя, бути вдячним йому за те, що його навчили чомусь новому, „поставили” на правильний шлях і головне, щоб учні, не забували своїх наставників, цінували їхню працю);

- *ввічливість* (у сучасних дітях дуже мало ввічливості, вони звикли бути егоїстичними та самозакоханими);

- *тактовність* (не ображатись на учителів за виставлену оцінку);

- *активність* (виявляти пізнавальний інтерес не тільки на уроках, але й у поза навчальній діяльності: відвідувати наукові гуртки, спортивні секції, брати участь у шкільних концертах, „мені хотілося б бачити активних та життєрадісних дітлахів, які б з радістю грали в різноманітні ігри, бавилися на перервах, мали чудовий апетит в їдальні, а по дзвінку знову сідали за парти і були готові сприймати та усвідомлювати щось нове”);

- *дисциплінованість* (ідеальний учень має бажання спілкуватися з однолітками і з учителем, допомагає підтримувати порядок у класі, він має керуватися своєю поведінкою, зберігати працездатність протягом навального дня, року, а також ніколи не перебивати інших під час розмови або відповіді, уважно слухати і не відволікатися на уроках, а вже на перерві бігати та гратися);

- *терплячість* (діти мають бути терплячими, щоб їм було до снаги завершити, а потім повторити необхідну роботу);

- *товариськість* („щоб учень допомагав своїм товаришам, був з відкритою душею та великим серцем”, ніколи не залишав товариша у біді, „щоб на нього можна було покластися в будь-яку хвилину, попрохати про допомогу і бути впевненим, що він тебе не підведе у складних обставинах”, „я хочу, щоб мої учні були ідеальними в дружбі”).

Студенти мріють про те, щоб їх майбутній клас був дружнім, „жив однією дружньою сім’єю”, кожен доповнював один одного. Не хотілося б майбутнім учителям, щоб діти пліткували, ябедничали на своїх однолітків, наговорювали один на одного, видавали секрети інших, виражалися нецензурною лексикою).

Майбутні вчителі називають й інші особистісні якості ідеального учня, а саме: діловитість, доброзичливість, дружелюбність, люб’язність (привітність), охайність, патріотизм, почуття гумору, спостережливість, справедливість, толерантність, уважність, чемність, чесність, чуйність, щирість.

Почуття ідеалу майбутні учителі пов'язують з лідерськими якостями учнів, а саме: „щоб учень прагнув добре навчатися, а інші рівнялися на нього”, але при цьому бути єдиним цілим з колективом. Ідеальний учень має високий авторитет і користується повагою серед своїх однолітків, багато друзів, однодумців.

Ідеалом студентів є учні, які займаються спортом, систематично роблять ранкову зарядку і загартовуються, тому що підростаюче покоління особливо повинне дбати про своє здоров'я.

На їх думку, учневі шкодить байдужість, грубість, безвідповідальність, брутальність, мовчазливість, намагання виділитися, схильність до помсти, недисциплінованість, нестриманість, використання нецензурної лексики, упертість та хитрість.

Дискусійними виявилися питання зв'язку ідеалу майбутнього учня з його дисциплінованістю. Думка розділилася таким чином. Деякі студенти ідеал учня пов'язують з виявленням дисциплінованості, а інші – не відносять дисциплінованість до характеристики ідеалу учня, оскільки йому важко щодня виконувати правила поведінки у школі та вимоги вчителя на уроках і перервах. Студенти радять сприймати учня таким як він є, а його ідеальність полягає у виявленні й позитивних, і негативних рис. Одна студентка написала: „Я розумію, що в школі буде й багато „складних” дітей, працювати з якими буде дуже складно, але й цих дітей я вважатиму ідеальними й буду намагатися виховувати в них добрі нахили”.

Студенти мріють, щоб їхні учні гарно вчилися, каліграфічно писали, вправно та чисто читали, були активними в навчанні, рухливими та завзятими, адже для вчителя їх знання – це найкращий подарунок. Учень має бути здібним до навчання, що й допоможе йому в успішному опануванні навчальними предметами. Студенти вважають, що ідеальний учень – це той учень, який прагне вчитися, прислухатися до порад, працює з „сяючими” очима, старається робити все правильно.

Образ ідеального учня студенти розкривають через призму міжособистісних взаємин у педагогічному колективі. Однією з найважливіших проблем у сучасній школі є демократизація відносин між учителями і учнями. Саме ці стосунки визначають, чи можливо створити сприятливу як для учнів, так і для вчителів атмосферу в школі. Проте насторожує те, що у 5 % студентів виявилася здатність до авторитарного стилю спілкування зі школярами. На їхню думку, ідеальний учень не повинен багато говорити, тим більше з власної волі. Тільки мова вчителя законна, тільки він може дозволити або заборонити висловлювання іншої людини.

Більшість студентів стверджують, що виховати учня може лише ідеальний учитель. У творі майбутні учителі висунули такі вимоги до образу ідеального вчителя:

- Учителі, повинні так виховувати наших дітей, щоб з часом мали змогу з впевненістю сказати, що їхні школярі є ідеальними.
- Якщо дітям надати необхідні умови, то вони разом з учителем готові вбрати знання і піддаються впливу, наслідують і роблять те, що їм радять.

▪ Іноді учні ігнорують те, що їм каже вчитель, їм навіть цікаво, коли вчитель нервується, виходить з класу. Ні в якому разі так робити не можна. Діти відразу відчують, що вони сильніші ніж учитель і, звичайно, користуються цим. Таких учителів діти не поважають і в такого учителя ніколи не може бути ідеального учня. Щоб досягти ідеалу, учитель повинен любити дітей, бути їм цікавим, в деякій мірі веселим і грайливим. Учитель – це людина, яка повинна бути всім: інколи і маленьким школяриком, інколи – клоуном, а інколи серйозною людиною.

▪ Учителеві слід реалізовувати принцип індивідуального підходу у вихованні ідеального учня. Учні не можуть бути однаковими і підібраними по шаблону.

▪ Учитель має допомагати дитині виявляти активність, не зважаючи на те, що така якість по своїй природі різна, спочатку гучна і незріла. Саме в такій, іноді дуже стомлюючої для оточуючих активності, дитина перетворює сама себе, розвивається, дорослішає і стає самостійною. Не можна пригнічувати активність, бо тоді весь навчальний процес буде будуватися лише на діях вчителя.

▪ Учитель повинен уміти не тільки вчити, але й вчитись разом або навіть у дитини. Такий учитель ніколи не образить дитину словом, несправедливістю. І саме такий учитель дасть змогу і натхнення учневі бути найкращим, прикладом для інших, буде заохочувати інших до найкращої поведінки, до активної поведінки і до знань.

▪ Виховати справжнього учня дуже важко, не кожний учитель може витримати труднощі педагогічної праці.

На думку студентів, учитель має постійно сприяти розвитку внутрішнього світу дитини, її самості. Одна із студенток написала: „Головне в людині її внутрішній світ і важко говорити про які-небудь стереотипи. Образ учня – це той, кого ми створюємо завдяки професіоналізму, педагогічній майстерності”. Учитель повинен сприяти володінню учнем навичками спілкування й самовираження, вмінням критично аналізувати власну поведінку, орієнтуватися на успіх у ситуаціях шкільного життя, долати труднощі в навчальній діяльності, різних життєвих ситуаціях.

Учитель має оволодіти методами, прийомами досягнення учнем особистісного зростання через здатність до самовдосконалення, самоаналізу. Студенти звернули увагу на важливість допомоги вчителя учням у роботі з помилками. Учитель має навчити учнів умінням сперечатися, але робити це конструктивно, а також умінням організовувати час, презентувати себе і свої результати. Учитель має й сам навчитися радіти, коли в учня є своє власне „Я”, своя думка, яку він доводить і яка може й не збігатися з думкою окремих дорослих.

Педагогічне завдання студенти визначають у тому, щоб зробити процес навчання учнів захоплюючим та радісним. І тут важливе все: посмішка, доброзичливий тон, мистецтво спілкування, а також майстерність бути справжнім серед своїх учнів, без ідеалів і хитрощів, „моя ідеальність полягає в

справжності і любові до них, яка йде від самого серця до їх маленьких, але чутливих сердець”.

Сформувати ідеальний образ учня студенти пропонують через стимулювання інтересу до змісту навчальних предметів. Для нього важливим є навчити учня вчитися усе своє життя. Учитель повинен уміти сформувати інтерес до свого предмету. У такого вчителя уроки не схожі один на іншого, у навчанні переважає оригінальність. Тоді його учні ніколи не будуть зриватися з-за парт як тільки задзвонить дзвінок, чекатимуть зустрічі і пам’ятимуть уроки.

На думку студентів у формуванні ідеального учня має бути тісна співпраця вчителів з батьками. Батьки займаються вихованням дитини, вони готують її до школи і проводять з нею час позанавчального закладу. Тож до набору слів „ідеальний учень” слід додати такий елемент, як „ідеальні батьки”. Кожен учитель хотів би бачити і знати, що його учні здорові й не переймаються проблемами дорослих. Адже часто буває, що діти не можуть зосередитися на навчанні, якщо вдома якісь негаразди. Дуже важливо, щоб батьки і вчитель пам’ятали про те, що обговорюючи з дитиною його поведінку, вони повинні намагатися підкреслити, що взагалі задоволені дитиною як особистістю.

Висновки. Майбутні вчителі ідеал учня розглядають через призму особистісних якостей, зокрема через професійне самопізнання, ставлення до навчання, прагнення успішно реалізовувати власний творчий потенціал. Приклад учителя визнається головним у формуванні ідеального образу учня.

Перспективами подальших досліджень в даному напрямі є упровадження обміну думками, ідеями між вітчизняними і зарубіжними вченими, проведення сумісних досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г.Ващенко. – Полтава: Полтавський вісник, 1994.–190 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С.Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – С. 139.
3. Елліс І.О. Образ учителя в суспільно-культурному житті пізньорадянського суспільства 70-80-х років ХХ століття: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: спец. „Загальна педагогіка та історія педагогіки” / І.О.Елліс. – Х., 2011. – 20 с.
4. Основні орієнтири виховання учнів 1-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів України. Програма. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. – 80 с.

АНОТАЦІЯ

Єрмак Ю.І. Образ ідеального учня в аспекті професійного самопізнання студентів вищих педагогічних навчальних закладів. У статті аналізуються думки майбутніх учителів щодо образу ідеального учня. Ідеал майбутнього учня розкривається через його особистісні якості, ставлення до навчання, прагнення успішно реалізовувати власний творчий потенціал. Приклад учителя визнається головним у формуванні ідеального образу учня.

Ключові слова: учитель, учень, ідеал, навчально-виховний процес, успіх.

АННОТАЦИЯ

Ермак Ю.И. Образ идеального ученика в аспекте профессионального самопознания студентов высших педагогических учебных заведений. Анализируются мысли будущих учителей относительно образа идеального ученика. Идеал будущего ученика раскрывается через его личностные качества, отношение к обучению, желание успешно реализовывать собственный творческий потенциал. Пример учителя определяется главным в формировании идеального образа ученика.

Ключевые слова: *учитель, ученик, идеал, учебно-воспитательный процесс, успех.*

SUMMARY

Yermak U.I. The image of an ideal pupil in the aspect of higher school students self-knowledge. Some future teachers thoughts about an ideal pupil image are analyzed. The ideal of a future pupil is revealed by personal qualities of a pupil character, his/her attitude to education, and the desire to put into practice the creative potential. The teacher example is defined, as the main issue in forming the ideal pupil image.

Key words: *teacher, pupil, ideal, educational process, success.*